MAVLONO LUTFIY

Temirova Sarbina -Bonu
O'zbekiston Davlat San'at
va Madaniyat Instituti
Mirsoliyeva Durdona
Farg'ona mintaqaviy filiali
Qo'g'irchoq teatr aktyorligi
3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Maqolada buyuk alloma, o'zbek shoiri, orif va mutafakkir, o'z zamonining "malik ul-kalomi" Mavlono Lutfiy haqida so'z yuritiladi. Maqola davomida Lutfiyning hayoti va ijodi haqida ham to'xtalib o'tiladi. Adabiyot dunyosi uchun qoldirib ketgan mashhur she'rlari haqida va ijod mahsullari haqida gap boradi.*

Kalit so'zlar: *vafot, Hirot, mavzei, yaqin, o'qish, o'rganish, badiiy, shoir, mutafakkir, olim, mehnat, haqiqat, xazina, nazm, sodiq, nusxa, kutubxona, lozim, adabiyot, xalq, nihoyat.*

Har bir davrning o'z fidoiysi, o'z mardi, o'z qiroli, o'z mutafakkiri, umuman olganda har bir davrning o'z sohasi bo'yicha buyuk shaxs yashab o'tadi. Har bir davrda uchraydi bunday kishilar. Biroq, o'sha har bir davrning oralig'idagi muddat qanchaligi bu eng muhim. Chunki buyuk shaxslar har bir davrda ham dunyoga kelavermaydi va yashab o'tavermaydi. O'zidan o'chmas iz qoldirish esa faqatgina buyuklarga hos bo'lgan jihatdir.

Buyuk mutafakkir olim Mavlono Lutfiy 1366-yil Hirot shahrida dunyoga keladi. 1465-yilda esa aynan o'sha Hirot shahrida olamdan ko'z yumadi.

Yaqin vaqtlargacha Lutfiyning tavallud topgan va vafot etgan joyi Hirotning Deqikanor mavzei deb ko‘rsatib kelingan. Shayx Ahmad Taroziyning Mirzo Ulug‘bekka bag‘ishlab yozilgan „Funun ul-balog‘a“ asari topilgach, undagi „ma’dan ul-latoyif Lutfiyi Shoshiy“ jumlalariga asoslanib, Lutfiyning ona vatani Toshkent bo‘lgan, degan fikr ham ilgari surildi.

Lutfiyning hayot yo‘li singari, ijodiy taqdiri ham juda ibratli: u 99 yil yashagan. Umrining asosiy qismi o‘qish, o‘rganish va badiiy ijod mehnati bilan o‘tgan. Shoir hayotiga oid lavhalar Navoiyning „Majolisun-nafois“, „Holoti Sayid Hasan Ardasher“, „Nasoyimul-muhabbat“, Xondamirning „Makorimul-axloq“ kabi asarlarida bor. Navoiyning „Majolis unnafois“ tazkirasida ma’lumot berilishicha, Lutfiy umrining oxirlarida „oftob“ radifli bir she’r yozgan, o‘sha zamonning ko‘p shoirlari unga tatabbu’ qilganlar, ammo ulardan hech biri Lutfiyning „panjasiga panja“ ura olmaganlar. Navoiyning yozishicha, Lutfiy 90 yoshdan o‘tganda, Abdurahmon Jomiy otig‘a radifi „suxan“ saj’ qasidaye aytib erdiki, zamon xushgo‘ylari barcha xo‘bliqqa musallam" tutmishlar („Nasoyim ul-muhabbat“).

Lutfiy ham zohiriy-dunyoviy, ham diniy tasavvufiy ilmlarni chuqur egallagan, davr va zamoniga ochiq nazar bilan qarashga qodir, haqiqat va ma’rifatga sodiq ijodkor edi. Navoiy

so‘zi bilan aytganda, u „forsiy va turkiydanaziri yo‘q“ shoir bo‘lgan. Lutfiy garchi o‘z ona tili — turkiy tilda yaratilgan she’rlari bilan mashhurlikka yetishgan bo‘lsada, forsiyda ham o‘zining shoirlik iqtidori va mahoratiga ko‘pchilikni iqror eta olgan. Ikkinchidan, Lutfiy she’riyat bilan tariqatni, majoz bilan haqiqatni uyg‘unlashtirgan edi. Ammo u so‘nggi nafasigacha shoirlik burchi va ilhomiga sodiq qolib, o‘zbek she’riyati xazinasini biri biridan qimmatli nazm durdonalari bilan boyitdi. Shu bilan bir qatorda, shoirlik nechog‘lik „ma’ruf va mashhur“ bo‘lmasin, „darveshlik tariqini dag‘i ilikdan“ (Navoiy) chiqarmagan edi. Xuddi shu narsa uning nafaqat o‘z zamondoshlari va ijod ahli orasida, balki davr hukmdorlari oldida ham yuqori mavqega ko‘tarilishiga bir asos bo‘lgan.

Haqiqatan ham Lutfiyning she’riyati — xilma-xil shakllardan tarkib topgan mazmundor, rangin she’riyat. Bizgacha shoirning 16-20-asrlar mobaynida ko‘chirilgan turkiy devonining 33 qo‘lyozma nusxasi yetib kelgan bo‘lib, ular Toshkent, Dushanba, Istanbul, Tehron, London, Parij, Sankt Peterburg kutubxonalari va qo‘lyozma fondlarida saqlanadi. Olim E. Ahmadxo‘jayevning aniqlashi bo‘yicha, Lutfiy qalamiga mansub mavjud she’rlarning umumiy miqdori 2774 bayt yoki 5548 misradan ortiq. Ularning katta qismi (2086 bayti) g‘azal janrida yozilgan. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, Lutfiy g‘azalnavis sifatida Sharq adabiyotida barqarorlashgan adabiy-estetik an’analar bilan xalq og‘zaki ijodiyoti tajriba tamoyili va usullarini nihoyatda mohirlik bilan muvofiqlashtirgan. Shu boisdan ham uning g‘azallarida milliy his-tuygular nurlanib, insoniy dard, armon, qayg‘u va shodlik tasviri takrorsiz bir ta’sirchanlik kasb etgan. Lutfiy nainki g‘azallarida, ruboiy, tuyuq, qit’a, fardgao‘xshash boshqa janrlardagi she’rlarida ham nafosat hissi shakllangan, did va saviyasi baland kishilarning — zukko va hayotsevar xalq vakillarining fikru tuyg‘ularini tarannum etgan. Shoirning: Sensan sevarim, xoh inon, xoh inonma, Qondur jigarim, xoh inon xoh inonma, — kabi misralarini o‘qiganda, ularning bundan bir necha asr muqaddam yozilganiga ba’zan ishonish ham qiyin bo‘ladi. Chunki ular shu darajada sodda, og‘zaki nutqqa yaqin va kitobiy bezakdorlikdan yiroq va samimiydir.

Lutfiy devonidagi bosh mavzu ishq va asosiy maqsad oshiqning kasbu holini tasvirlashdan iborat bo‘lsada, shoir deyarli har bir she’rida mavzuga yangicha yondashib, betakror ohanglar yaratadi, mohiyatiga mos poetik obrazlar topadi, bir-biriga o‘xshamaydigan badiiy san’atlarni qo‘llaydi. Lutfiy devonida tashbeh, talmeh, tazod, iyhom, xususan, irsoli masal san’ati namoyon bo‘lgan. Lutfiy ruboiy, tuyuq, qit’alarini ham san’at namunasi maqomiga ko‘tara olgan.

Yaqin-yaqingacha „Gul va Navro‘z“ dostoni Lutfiy asari deb kelingan edi. Keyingi tadqiqotlar natijasida bu doston muallifi Haydar Xorazmiy ekanligi aniqlandi. Lutfiy — turkiy she’riyatda maktab yaratgan san’atkor. Bu ijod maktabidan Alisher Navoiy va Mirzo Bobur saboq olishgan. Roqim, Amiriy, Sultonxon to‘ra Ado, Tabibiy singari shoirlarning devonlaridan.

Lutfiy g‘azallari ilhomida bitilgan muhammaslar joy olgan.

Lutfiy she’riyatining ta’siri faqat O‘rta Osiyo bilan chegaralanib qolmasdan, Yaqin va O‘rta Sharq mamlakatlariga ham yetib borgan. Atoqli turk olimi M. F.

Ko‘prulizodaning e’tirof etishicha, Lutfiyning she’rlari yolg‘iz chig‘atoy shoirlari orasida emas, balki „Harobot“ muallifi Ziyo Poshoga qadar bo‘lgan usmonli turk shoirlari orasida ham zavq bilan o‘qilgan.

15 asr o‘zbek she’riyati takomilida o‘ziga xos o‘ringa ega, katta iste’dod sohibi, „Malikul-kalom“ (Navoiy), tuyuq janrining ustasi.

Lutfiydan katta adabiy meros qolmagan. Manbalarda shoirning 200 dan ortiq asar yozgani aytiladi, biroq bizgacha birgina devoni ma’lum (Turkiyaning Ko‘niyo shahrida saqlanadi). Sharafiddin Ali Yazdiyning „Zafarnoma“(1437) asarini Shohruh Mirzoningtaklifi bilan she’riy tarjima qilgan.

Shoir ijodi bilan Fitrat, E.Rustamov, E.Fozilov, S.Erkinov, Yo.Is'hoqov, E.Ahmadho‘jaev va boshqalar shug‘ullanganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vikipediya
2. Mavlono Lutfiyning Vikipediya sahifasi
3. Shosh.uz sayti
4. Saviya.uz sayti
5. Qomus.info sayti
6. Ziyouz.com sayti